

HUMANISTI VIISAANA KUIN INSINÖÖRI

KIMMO KATAJALA

on Suomen historian dosentti Joensuun ja Tampereen yliopistoissa.

■ *Helsingin Sanomat* otsikoi 6.5.2001 'Yliopistot eivät lisää alueiden vaurautta'. Aiheen antoi Suomen Akatemian tutkijan, historioitsija ja dosentti Karl-Erik Michelsenin haastattelu. Michelsenhän muistetaan esimerkiksi taka-ajatuksistaan Historiallisen Aikakauskirjan sivuilla (*HAik 1/1993*), joissa hän kovisteli humanisteja valtioyön horroksesta yksityisen sektorin karuun todellisuuteen.

Tällä kertaa Michelsenin suuhun oli lehtikirjoituksessa soviteltu sanat "Joensuun yliopiston alueellinen vaikutus ei ole koskaan luonut elinvoimaa ympäristöönsä ja sen Karjalan tutkimuslaitos on hyvin heikko". Ensimmäinen reaktioni oli tyrmistys, kiukku, sekä välitön halu mitätöidä väite tuulen huulien heilutteluna.

Pian Karl-Erik Michelsen pehmenteli paikallislehdessä (*Karjalainen* 8.5.2001) Helsingin Sanomien viestiä: Alueelliset yliopistot ovat yhteiskunnan pitkän aikavälin sat-sauksia. Ne tuottavat ympäristölleen kunnon lisäarvoa vasta 20–30 vuoden kuluttua. Myös yliopiston erillislaitos, jossa olen työskennellyt eri tehtävissä kymmenen vuotta, sai armon: "Karjalan tutkimuslaitos

oli pitkään heikko yksikkö, nykyään tilanne on toinen".

Ehkä Helsingin Sanomien kärjistys kuvasi enemmän lehden toimittajan mielipiteitä kuin dosentti Michelsenin selvitysten tuloksia? Valitsemastaan näkökulmasta Michelsen ei sen sijaan myöhemminkään luopunut. Se vauraus ja lisäarvo, jota yliopistot voisivat ympäristöönsä levittää, ilmenee hänen katsannossaan teknisinä keksintöinä. Niitä tuotteistamalla yliopistojen ympäristöön olisi synnyttävä uutta yritys- ja tuotantotoimintaa. Muu "maaseutuyltiopistojen" vaikutus ympäristöönsä on lähinnä valtion rahan pumppaamisella aikaan saatua kosmetiikkaa.

Kärjistäen ajatuskulkua päädytään johtopäätökseen, jonka mukaan yliopistoissa tehdään yhteiskunnallisesti merkittävää työtä vain ns. kovissa tieteissä. "Pehmeiden" ihmistieteiden tehtävänä on lähinnä opettaa Pelle Pelottomille vähän kieliä ja eri kulttuurien perusteita, jotteivät aivan ekxyysi maailmalla. Hieman tähän tapaan sarkastisesti eräs historiantutkija kuvaili minulle humanististen tieteiden asemaa teknologia-keskukseksi kehitetyssä Oulun yliopistossa.

Olen Michelsenin kanssa eri mieltä niistä mekanismeista, kuinka ja missä määrin yliopistot vaikuttavat ympäristöönsä. Alueellisen yliopistoverkoston vaikutus esimerkiksi yritystoiminnan sijoittumispäätöksiin on moniulotteinen kysymys, eikä niinkään sidoksissa tuotettuihin keksintöihin. Väitän että vaikutus on esimerkiksi Joensuun kohdalla merkittävä.

Mielestäni on myös kummallista, että Michelsen (tai Helsingin Sanomat) soveltaa kriteereitään "maaseutuyltiopistoihin". En

ymmärrä, miksi Helsingin yliopisto pitäisi vapauttaa alueellisen vaikuttavuuden arvioinnista. Sehän voitaisiin panna samaan vaakaan vaikkapa Teknillisen korkeakoulun kanssa, punnuksina yrityksiä tuottavat tekniikan innovaatiot.

Se, että Michelsen on mielestäni väärässä, ei kuitenkaan ole tässä olennaista. Ei myöskään se, että Karjalan tutkimuslaitos ei käsitykseni mukaan ole aiemminkaan ollut erityisen heikko laitos. Olennaista on ottaa vakavasti hänen edustamansa insinöörimäisen näkökulman haaste tieteen tekemiseen ja yliopistopolitiikkaan yleensä.

Erityisen ongelmalliseksi näkemys muodostuu humanistisilla ja yhteiskuntatieteellisillä tieteenaloilla. Mitä tuotteistettavaa me ihmistieteilijät voisimme keksiä? Onko ympäristö valmis ottamaan vastaan keksintöjämme ja rahoittamaan niitä? Erityisesti on kysyttävä mihin tällainen tutkimuksen suunnittaminen johtaisi periaatteellisella tasolla tieteiden sisäisen kehityksen, käytännön tasolla akateemisen rahoituksen hankkimisen ja vielä henkilökohtaisella tasolla yksittäisen tutkijan meritoitumisen näkökulmasta?

Tämän hetken yhteiskunnassa ajattelua edistyksestä ja innovatiivisuudesta jäsentää pelottavan yksipuolisesti käsitys tietotekniikan keskeisyydestä ja kaikkivoipaisuudesta. Vaikuttaa siltä, että kaikki yhteiskunnallinen toiminta on pian alistettu tietotekniikan kehittämiseksi. Tuotannon rakenteet, jotka olivat yhteiskuntamme moottori vielä parikymmentä vuotta sitten, esitetään raskaiden dinosaurusten fossiileina. Sitä, pyöriikö taloutemme parinkymmenen vuoden kuluttua kenties jonkin muun kuin vikkeliikkaisen tietotekniikan varassa, ei kuukaan oikein tohdi eikä ehdi pohtia.

Humanistille on tietoyhteiskunnassa varattu sisällöntuottajan osa. Siinä siis meidän ”keksintömme”. Kehitettäessä yhä nopeampia ja toimivampia tapoja siirtää tietoa, on tehtävänämme tuottaa tuolle siirrettävälle tiedolle sisältöjä. Jos ei ole sanottavaa, ei ole myöskään tietoa mitä siirtää. Asia ei ole kuitenkaan yksiviivainen. Sekä tiedon siirron tekniset välineet että tiedon tilaajat asettavat tuotettavalle tiedolle reunaehdoja, jot-

ka ovat fundamentaalisesti ristiriidassa tiedeyhteisön hyväksymien tiedon tuottamisen normien kanssa.

Otan esimerkin tällaisesta sisällöntuotannon yrityksestä. Pohjois-Karjalan maakuntahistorian autonomian aikaa ja itsenäisyyden ajan ensi vuosikymmeniä käsittelevä tutkimushanke on kangerrellut parisen vuotta käynnistysvaiheessa. Tavoitteena on tuottaa paitsi itse kirja, myös mahdollisesti digitaalisessa muodossa olevaa historian opetusta palvelevaa oppimateriaalia, matkailutoimintaa palvelevaa digitaalista aineistoa sekä paikallishistoriasta kiinnostunutta yleisöä palveleva bibliografia verkkoon.

Ongelmat ovat olleet odotettuja. Rahoituksen saaminen tiedon digitointiin ja sähköisen tuotteen valmistamiseen ei tunnu olevan ongelma. Sen sijaan itse sisällön tuotantoon, tutkimustyöhön, ei rahaa ole maakunnasta vielä juurikaan lohjennut. Tiedon olisi oltava tiiviissä muodossa, helposti omaksuttavaa ja kaupallisesti markkinoitavissa. On yksinkertaistettava. Monimutkaisia vaikeasti omaksuttavia asioita ei saa olla mukana.

Uusi omaksuttuja käsityksiä järkyttävä tutkimustieto ei näytä olevan erityisesti matkailun näkökulmasta edes toivottavaa. Myytäviksi kelpaavat vain valmiit mielikuvat. Tiedon on sovittava markkinoitavaan tuotteeseen, menneisyyttä ja perinnettä kaupallisesti valikoivan kliseen muottiin. Väli-tettävän tiedon oikeellisuudella ei siis näytä olevan niinkään väliä, kunhan välineet ovat ajan mukaiset.

Koko humanistinen tiedeyhteisö toimii päinvastaisilla ehdoilla. Humanistisen tiedon tuottaminen alueellisiin esimerkiksi matkailullisiin tarpeisiin ei kuulu tieteen tutkimusrahoituksen piiriin. Olisi siis kyettävä toimimaan kahdella rahoituksen ja tutkimuksen kentällä, maakunnallisella ja tieteilisellä, joilla on omat vastakkaiset vaa-teensa ja odotuksensa tuotettavan tiedon suhteen.

Yksittäisen tutkijan kohdalla tilanne osoittautuu ristiriitaiseksi. Parikymmentä vuotta sitten keskusteltiin siitä, voidaanko paikallishistoriat laskea tutkijan meriitiksi viranhaussa. Eiväthän ne ole tieteen tarkoit-

tamassa mielessä probleematutkimuksia vaan enemmänkin historiallisia selvityksiä. Olisiko nyt herätettävä samankaltainen kysymys kaiken sen digitoidun sälän suhteen, jota tutkijakunta tuottaa pysyäkseen ajassa mukana? Mikä arvo näille yleistysten tiivistelmille olisi annettava?

Alueellisen vaikuttavuuden arvioinnin yksi ulottuvuus on tehokkuus. Sitä on yliopistojen osalta mitattu viimeisen kymmenen vuoden ajan lähes yksipuolisesti tuotettujen tutkintojen määrällä. Yliopistot ovat vastanneet huutoon. Niin perustutkintojen kuin jatkotutkintojen määrät ovat, lähes alalla kuin alalla, moninkertaistuneet.

Tätä koulutuspoliittista toteutumaa eivät ole ohjanneet kartoitukset eri aloilla tarvittavan koulutuksen tarpeesta, joita toki on tehty. Maisteritulva on vaihtunut tohtoritulvaksi. Erityisesti humanististen ja yhteiskuntatieteiden alalla seuraava aste on dosenttitulva. Olemme luomassa maahan aiempaan verrattuna valtavaa asiantuntijoiden joukkoa, myös ihmistieteiden alalle. Mikä on sen tulevaisuus yhteiskunnassa, jota ohjataan ja arvioidaan edellä kuvatuilla tehokkuuden ja vaikuttavuuden kriteereillä? Kerrassaan vastuutonta yhteiskuntapolitiikka. ■